

Krachtig wonen in de wijk - kan kwartiermaken daarbij helpen?

Wat is kwartiermaken eigenlijk? Kort gezegd is kwartiermaken werken aan ruimte voor anderszijn. Bekijk het filmpje wmo-gestript kwartiermaken als introductie <http://www.werkplaatsensociaaldomein.nl/wmo-gestript/wmo-gestript-deel-11-kwartiermaken>

Het is van cruciaal belang voor krachtig wonen in de wijk om steeds voor ogen te houden wat ook alweer de bedoeling was van de transities, op welke problemen moeten zij een antwoord vormen.

Voor kwartiermakers - maar het zou ook *de* vraag voor krachtig wonen in de wijk moeten zijn - luidt de centrale vraag hoe we situaties kunnen creëren, gelegenheden scheppen waar mensen met welke handicap of makke dan ook kunnen floreren.

Daarbij is de erkenning van kracht en talent iets anders dan mensen zo drukken op hun zelfredzaamheid en eigen kracht dat ze hun kwetsbaarheid niet meer toe kunnen geven. Daarmee span je het paard achter de wagen. Waar je niet kwetsbaar mag zijn wordt je kwetsbaarheid alleen maar groter. Waar je wel kwetsbaar mag zijn, kan die kleiner worden, doet ze er minder toe.

De vraagverlegenheid, de handelingsverlegenheid en acceptatieschroom die Lilian Linders in haar proefschrift signaleert kunnen daarmee ook worden overwonnen.

Van Heerikhuizen constateerde in 1997 al dat zelfredzaamheid eigenlijk een hardvochtig begrip is: juist iemand die het verdiend gered te worden, krijgt te horen dat hij zichzelf maar moet redden. Mensen die in beginsel voor zichzelf op kunnen komen worden niet met dit begrip lastig gevallen. Het zijn de mensen die niet zo goed voor zichzelf kunnen zorgen, die aangepraat krijgen dat ze maar zelfredzaam moeten zijn.

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij het niet taboe verklaren van kwetsbaarheid, iets wat bij de omarming van eigen kracht helaas maar al te vaak gebeurt.

Krachtig wonen in de wijk is m.i. gebaat bij een - wat ik noem - kwartiermaak-mindset bij allen die verantwoordelijkheid dragen voor de transities.

Ik las vanmorgen even snel dat er een petitie is begonnen tegen de participatiewet die als ongeleid projectiel wordt ervaren en door veel gemeenten onverantwoord wordt ingezet.

Die onverantwoorde inzet staat haaks op de inclusie-inzet van de participatiewet: dat mensen de kans krijgen mee te doen naar eigen wens en mogelijkheden - op dusdanige wijze dat hun zelfrespect, hun eigenwaarde toeneemt. In teveel voorbeelden neemt de eigenwaarde af, is er helemaal geen

sprake van empowerment, mensen bij hun kracht brengen en een besef van invloed doen ervaren. Voor doelstellingen als toenemend actorschap en afnemend slachtofferschap is dat juist wat telt.

Bij die kwartiermaakmindset horen de drie aspecten ook in het filmpje worden onderstreept: *erkenning* van het anderszijn, *gastvrijheid* en *opshorting*. Dat laatste betekent een bewustzijn bij professionals en medeburgers van uitsluiting, van schaamte, van *de strijdigheid* je misschien niet uit te kunnen drukken in de termen van de instanties waarvan je afhankelijk bent, waardoor je met sprakeloosheid wordt geconfronteerd, slachtoffer bent van *onpresenteerbaar lijden*.

Krachtig wonen in de wijk? Maar niet voor iedereen is de wijk de plek.

Dus geen wijkoplossingen forceren als de oplossing misschien elders ligt (een familielid buiten de wijk, een werk-gelegenheid elders etc.

En niet te vergeten, soms hecht men zwaar aan anonimiteit - wat overigens niet los moet worden gezien van de ervaren ruimte voor anderszijn.

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij het kennen en ontsluiten van 'onbenutte maatschappelijke hulpbronnen'.

Bij dat ontsluiten komt kwartiermaken, de *kwartiermaakmindset* weer kijken.

In Zoetermeer kwamen de bezoekers van het Dac met de suggestie dat ze gebaat zouden zijn met een 'maatje ter plekke', een maatje op de plek waar men mee wilde doen - of het nu een sportvereniging betrof of vrijwilligerswerk, en ja ook op het betaalde werk; een mentor die het ijs breekt voor een vreemde vogel, en de vreemde vogel wegwijs maakt, welkom heet, vertrouweling is (Kal, 2001).

Maar misschien kan zo iets ook wel mbt wonen. Denk ook aan het intergenerationeel en inclusief wonen, studenten die tegen een veel lagere huurprijs zich bekommeren om medebewoners die bij het wonen ondersteuning behoeven. (In de workshops kunt u met boeiende voorbeelden hiervan in discussie.)

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij een bewustzijn van de waarde van

inclusie. Zoals we hier bij elkaar zitten dragen we inclusie uit, niet als een makkelijk hoog te houden waarde; 'de vreemde ander' kan ook angst oproepen, je weg doen lopen. Inclusie als waarde vraagt erom onderhouden te worden in het bewustzijn dat meedoen niet vanzelf gaat.

Inge Mans (1998) constateert in haar proefschrift *Zin der zotheid* dat hoe meer en deskundiger de zorg, des te meer apartzetting, uitsluiting. Steeds meer mensen worden als 'niet helemaal gewoon' gediagnosticeerd, terwijl we tegelijkertijd voor zoveel mogelijk mensen een zo gewoon mogelijk leven nastreven. Mans stelt dat als de norm van wat 'gewoon' of 'normaal' is niet

verandert, er voor 'de langzamen' in de versnellende samenleving niet echt plaats is. Als wij streven naar een waardevol leven voor mensen met makke, dan moeten we ons om deze reden bezig houden met vergroting van de maatschappelijke betrokkenheid bij hun leven.

Kwartiermakers werken aan deze maatschappelijke betrokkenheid. Zij spannen zich in om mensen met welke beperking dan ook in beeld te brengen, hun verlangens te achterhalen, te verwoorden en te behartigen, niet eenmalig maar steeds opnieuw. Kwartiermakers werken aan het toegankelijk maken en zo nodig aanpassen van maatschappelijke instellingen ten behoeve van mensen die niet zomaar passen.

Kwartiermakers werken aan de hand van de vraag van een *individuele* cliënt, maar het werken aan ruimte voor anders-zijn is ook als *collectieve* strategie op te vatten - ter humanisering van de samenleving.

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij een discussie over een andere economie.

Moeten de transities wel gepaard gaan met 25% bezuiniging? Kunnen initiatieven rond het basisinkomen, of regionaal geld ons verder helpen? Hoe kunnen we de discussie naar aanleiding van Piketty, Luyendijk, de Panama-papers en de *51 mythes over wat goed zou zijn voor de economie* van Mirjam de Rijk vruchtbaar maken voor krachtig wonen in de wijk?

Dat is wat anders dan doorgaan met een in tien jaar verdubbelen van het GGZ-budget. Dat heeft meer te maken met het psychiatiseren van maatschappelijke kwesties, van een door- en dol gedraaide prestatie maatschappij waarin elk individu op z'n eentje verantwoordelijk is voor een geslaagd leven; met een expert maatschappij waarin de eigen ervaring wordt gewantrouwd en alleen experts en *evidence based onderzoek* gewicht in de schaal leggen.

(Ik zag een relatie met de workshop van de Huischmeesters...)

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij een presentie benadering - bij nabijheid van alle betrokken professionals (niet alleen van die in de zorg), en ja ook van medeburgers, *burgervrienden* (Kal, 2013). Niet het bedrijfsmatig produceren van oplossingen staat centraal maar het naast mensen staan, het samen zoeken naar waar het licht aan het eind van de tunnel uit zou kunnen bestaan.

Kwetsbare mensen worden sterker *dankzij* (empowerende) sociale verbanden. De presentie benadering laat zien hoe het langdurig en standvastig present zijn in situaties van gekwetstheid en afhankelijkheid mensen hun waardigheid teruggeeft en daarmee de kracht van mensen aanboort, meer dan menig snelle interventie vermag.

Deze benadering staat ook haaks op het *keukentafelgesprek* waar Velema (2015) verslag van doet:

Zo'n gesprek voelt alsof ik mij figuurlijk voor een wildvreemde uitkleed en daar bloot sta en al mijn wonden moet aanwijzen om aan te tonen dat die wonden verzorging nodig hebben. En wonden die niet goed zichtbaar zijn nog even extra onder de aandacht brengen. Uitkleden voor een meisje die mijn dochter had kunnen zijn. En daar sta ik dan naakt en de andere twee in de kamer zijn aangekleed en hoeven niets maar dan ook niets uit te trekken. Als een hoer geef ik mij bloot om maar geld te krijgen.

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij het blijvend werken aan draagvlak voor specifieke voorzieningen of bewoners in de wijk.

In *Verder met kwartiermaken* verhaalt kwartiermaker Gerda Scholtens (2013) over een casus waarin dit niet gebeurt, zelfs omgekeerd, medebewoners zich in de steek gelaten voelden door de zorg op het moment dat zij steun nodig hadden in de omgang met een verwarde bewoner.

De ggz was niet present en daardoor konden zij - tegen hun wens in - ook niet meer present zijn.

Presente hulpverleners (sommigen noemen zich *hoopverleners*) zijn niet alleen present voor hun directe cliënten, maar *ook voor de omgeving* van hun cliënten. De hulpverlener moet de gelegenheid hebben om aandacht te geven aan de mensen die om de ongewone ander heen staan zoals diens familie. Te vaak knippen hulpverleners de cliënt uit hun context. Presentie pleit voor integraal werken, ze pleit voor bij elkaar mogen houden van wat bij elkaar hoort. Het gaat dus ook om de toegankelijkheid van de zorg voor in de eerste plaats naastbetrokkenen, maar ook als het om extramurale settingen gaat, of beschermd wonen in de samenleving om *buren of andere derden*. Andries Baart (2001) noemt dat de *aanklampbaarheid* van de zorgverlener. En daarbij heeft de zorg ook oog voor de *kwaliteiten van deze naastbetrokkenen en burens of derden* - naast hun behoefte aan emotionele steun en medezeggenschap! De presente hulpverlener is er dus ook voor de sociale omgeving zodat deze op zijn beurt present kan zijn en blijven voor degene om wie het hier gaat. Presentie in het kwadraat.

(Deze benadering raakt ook het uitgangspunt: specialist in het team, generalist voor de burger en de noodzaak om *communities of practice* te vormen.)

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij wijkteams waarvan kwartiermakers en ervaringsdeskundigen deel uitmaken.

Het is van eminent belang dat ervaringsdeskundigen het perspectief van mensen in kwetsbare posities naar voren kunnen brengen op momenten of in situaties dat zij dat zelf niet kunnen. Daarnaast beschikken ervaringsdeskundigen soms over specifieke aansluitingsmogelijkheden bij moeilijk bereikbare cliënten.

Krachtig wonen in de wijk is gebaat bij het werken aan nieuwe heterotopieën.

Want wat gebeurt er als de instituten worden opgeheven? Gaan de gedeïnstitutionaliseerden dan ook echt andere mensen ontmoeten, verbinden die anderen zich met hen en trekken zij samen op? In wat voor 'ruimte' gebeurt dat en wat betekent dat voor de samenleving als geheel?

Michel Foucault kritiseerde de klassieke heterotopieën: gevangenissen, psychiatrische inrichtingen en tehuizen voor mensen met een verstandelijke beperking: de totale instituties zoals we die ook van Goffman kennen. Deze klassieke heterotopieën (letterlijk 'andere plaatsen', de plaatsen waar 'de anderen' verblijven) zijn zijns inziens symptomen van een samenleving die afwijkend gedrag buiten de deur wil houden.

Al een aantal decennia is een proces van deïnstitutionalisering gaande. Plaatsen van uitsluiting worden al of niet succesvol afgebouwd. *Maar zijn er heterotopieën in positieve zin ontstaan?* Veel school, werk en vrije tijd wordt nog steeds gesegregeerd doorgebracht. Veel voormalige patiënten hebben nog nauwelijks de kans gekregen om van patiënt burger te worden.

Ruimtelijke herlocatie blijkt geen voldoende voorwaarde voor participatie in en door de gemeenschap en het hebben van sociale relaties. De vraag is of de discriminerende context niet teveel ongewijzigd is gebleven en of de structurele uitsluitingsprocessen niet teveel ongemoeid zijn gelaten?

Als gevolg van dit voorbijgaan aan bredere maatschappelijke processen van uitsluiting worden mensen met een beperking maar al te gemakkelijk gegoten in de mal van de moderne, zelfbewuste, assertieve burger. Het anders-zijn wordt genegeerd, ontkend of geherinterpreteerd als 'gewoon' een andere variant van de menselijke soort. Daarbij wordt de diep gewortelde afkeer van afwijkend gedrag gemaskeerd. Zijn we ons wel bewust van het inherent normatieve karakter van het alledaagse, het zogenaamd 'normale'? De disciplinerende macht die zich manifesteerde in de instituten (de klassieke heterotopieën) is niet verdwenen. Herman Meininger (2013) - aan wie ik deze paragraaf ontleen - stelt dat de disciplinerende monoculturen nog voluit bestaan. De uitsluitingsprocessen hebben veel diepere wortels.

[Dit komt in heel Europa pregnant naar voren waar het de komst van de vluchtelingen betreft. Derrida - wiens *essay Over gastvrijheid* in mijn proefschrift een voorname rol speelt - wijst erop dat het zou moeten gaan over *de vraag* van de vluchteling, niet over *het vraagstuk* van de vluchtelingen.]

De verwaarlozing van deze *diepe uitsluiting* gaat hand in hand met een gebrek aan bewustzijn van de mogelijke opening van een andere heterotopische ruimte, een die niet aan een fysieke ruimte is gekoppeld, maar een die bestaat in de betrekkingen tussen mensen die leven in de marge en mensen die leven in het centrum van de samenleving (in een van de workshops gaat het over *dragende en vragende burgers*). De nieuwe heterotopie is een relationele ruimte, een ruimte van ontmoeting, waar mensen die voor elkaar anders zijn elkaar

tegenkomen en met elkaar leren communiceren; een ruimte waarin men door de ontmoeting niet blijft wie men was.

De nieuwe heterotopieën openen een ruimte waarin het hoofd geboden kan worden aan de verschillen, vooroordelen en weerstanden die opgeroepen worden door de onderlinge vreemdheid. De vraag is hoe de gesprekken - ook zoals ze vanmiddag (op deze studiemiddag) worden gevoerd - tot een transformerende kracht uit kunnen groeien, het homotopische denken in de samenleving kunnen terugdringen.

Hoe creëren we wijken waar mensen niet anoniem zijn voor elkaar en zich los kunnen maken van de disciplinerende, assimilerende en annexerende krachten die de samenleving beheersen. Welke verhalen moeten worden verteld om nieuwe morele ruimte te doen ontstaan. Hoe kunnen we een permanente broedplaats en oefenterrein worden voor een alternatieve sociale ordening?

Dank voor uw aandacht.

Literatuur

Andries Baart (2001) Een theorie van de presentie. Utrecht: Lemma

Bart van Heerikhuizen (1997) Figuraties van zelfredzaamheid, in K.Schuyt (red.) Het sociaal tekort. Veertien sociale problemen in Nederland. Amsterdam: De Balie

Jacques Derrida (1998) Over gastvrijheid. Amsterdam: Boom (essay)

Doortje Kal (2001) Kwartiermaken. Werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond (Boom, 2015 in eigen beheer 5e druk)

Doortje Kal (2013) Verder met kwartiermaken. Beschouwing, in: Doortje Kal, Rutger Post, Jean Pierre Wilken (redactie) Verder met kwartiermaken. Naar de verwelkoming van verschil. Amsterdam: Tobi Vroegh

Lilian Linders (2010). De betekenis van nabijheid. Onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt. Den Haag: Uitgeverij Sdu

Inge Mans (1998) Zin der zotheid. Vijf eeuwen cultuurgeschiedenis van zotten, onnozelen en zwakzinnigen. Amsterdam: Bert Bakker

Herman Meininger (2013) Andere plaatsen. Over de ontmoeting tussen mensen met en zonder een (verstandelijke) beperking, in: Doortje Kal, Rutger Post, Jean Pierre Wilken (redactie) (2013) Verder met kwartiermaken. Naar de verwelkoming van verschil. Amsterdam: Tobi Vroegh

Gerda Scholtens (2013) Kwartiermaken in de Transvaalbuurt, in: Doortje Kal, Rutger Post, Jean Pierre Wilken (redactie) (2013) Verder met kwartiermaken. Naar de verwelkoming van verschil. Amsterdam: Tobi Vroegh

Clara Velema (2015) Meervoudig gekwetst met zorg aangepakt. Een toegepast exploratief onderzoek naar de opvattingen van cliënten, partners en specialisten over behandeling van complex trauma in relatie tot de aanpak van Cirkel Noord (scriptie).